

Podręcznik jest tradycyjny. Dokładne przerobienie go rokuje dobre przygotownie uczniów na studia wyższe. Zasluguje w całości na rozpowszechnienie w liceum ogólnokształcącym, zwłaszcza o profilu biologiczno-chemicznym. Trafny jest także jego tytuł: *Latine legimus et dicimus*. Odpowiada zawartości jego treści w ćwiczeniach łacińskich i w zdaniach polskich przeznaczonych do ćwiczeń gramatycznych. Sądzę, że jest to niewątpliwie bardzo potrzebna propozycja nauki języka łacińskiego jako wynik ponad 30-letniej praktyki dydaktycznej, rzetelnej wiedzy filologicznej i zdobytego w szkole doświadczenia przez p. mgr Danutę Środoń, absolwentkę filologii klasycznej KUL.

Ks. Henryk Wójtowicz – Lublin

Jerzy WOJTCZAK, *Fides et litterae. Język łaciński dla uczniów szkół katolickich, studentów i alumnów*, Warszawa 1998, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, ss. 400.

Podręcznik poprzedzają: pismo gratulacyjne Józefa Kardynała Glempa, Prymasa Polski (s. 3), *Przedmowa* napisana przez bpa Piotra Liberę, Sekretarza Konferencji Episkopatu Polski, filologa klasycznego i znawcę literatury wczesnochrześcijańskiej (ss. 5-7) oraz *Słowo wstępne* Autora, skierowane do Czytelników (ss. 8-10) z informacją o znaczeniu i konieczności zapoznania się z podstawowymi elementami języka łacińskiego przez studiujących teologię, filozofię, nauki społeczne i humanistyczne, a także przez uczniów szkoły średniej. Podręcznik jest opracowany tak, aby mógł zainteresować studentów, alumnów i uczniów oraz był dostępny także dla średnio zdolnych i mniej przygotowanych w szkole podstawowej lub liceum.

Istotną część podręcznika, opracowanego merytorycznie i metodycznie dokładnie i starannie, zajmuje 100 jednostek lekcyjnych (ss. 11-291) zawierających:

zwykle 1 lub 2 oddzielne nowe tematy gramatyczne wraz z paradygmatami deklinacyjnymi i koniugacyjnymi, wprowadzane sukcesywnie przez bardzo jasne, zrozumiałe i przystępne wyjaśnienia, utrzymane w formie dialogu z czytelnikami, z odsyłaniem czytelnika w celu uzupełniania istotnych wiadomości do gramatyki;

nowy tekst łaciński z adaptowanych początkowo odpowiednich zdań, ilustrujących omawiany temat gramatyczny (do s. 169 są to teksty zdań tworzących dla aktualnych potrzeb gramatycznych), a potem oryginalne teksty wybrane z autorów klasycznych, wczesnochrześcijańskich, Pisma św. i dokumentów Kościoła;

informacje leksykalne obejmujące słowniczek początkowo ze wszystkimi słowami występującymi po raz pierwszy, a potem stopniowo tylko trudniejszy-

mi wyrazami i zwrotami, z uzasadnionym odsyłaniem czytelników do korzystania z dobrych słowników;

ćwiczenia w postaci 4 zdań polskich do przetłumaczenia na łacinę w oparciu o przyswojone ostatnio słownictwo i materiał gramatyczny (jeden raz tylko zostało podanych do przetłumaczenia na łacinę 6 zdań na s. 125), zamieszczane niemal od początku podręcznika aż do jego końca;

i wreszcie jedno zdanie sentencjonalne, aktualne przypomnienie jakiegś ważnej myśli lub biblijnego zwrotu, zwłaszcza psalmowego albo łacińskiego przysłowia do zapamiętania.

Taki stały układ podręcznika z pewnością ułatwi czytelnikom pracę nad tekstem i należyte opanowanie materiału gramatycznego, wprowadzanego stopniowo, bez nużącego spiętrzenia i podawania wszystkich informacji na raz. Przy rzeczownikach nie ma przeważnie określenia rodzajów, ale wcześniej podane zostały wzmianki o zakończeniach, które wskazują na rodzaj. Podręcznik proponuje, aby słuchacze sami wyciągali stosowne wnioski z odmian gramatycznych, co prowadzi do samodzielności. Uzasadnia ważność informacji dotyczącej danego zjawiska gramatycznego, przez co budzi chęć do dalszej nauki. Podręcznik nie podaje materiału w całości. Po szczegóły odsyła do dobrej gramatyki i obszerniejszego słownika. Podaje najważniejsze i podstawowe rzeczy, tylko najczęściej występujące trudniejsze słowa i zwroty. Inne znaczenia czytelnicy mają sami odszukać w słownikach. Nie tłumaczy szczegółowo nazw, odsyła do informacji zawartych w gramatyce. Zwraca uwagę na ważną praktycznie odmianę danej kategorii gramatycznej. Nie podaje skomplikowanych reguł. Nie obciąża nimi czytelników. Zaznacza, że z czasem sami nauczą się odróżniać np. rodzaje deklinacji III, a wyjątki stopniowo zapamiętają. Zapowiada jednostkowe tylko podanie informacji o wyjątkach rodzajowych, gdy zajdzie tego potrzeba w danym tekście.

Przytaczane są zwięzłe informacje o autorach antycznych albo ich teksty, jak np. Seneka: (s. 127, 210, 224), Tacyt (s. 145), Cezar (s. 204, 266), Horacy (s. 216), Owidiusz (s. 220), Cyceron (s. 197, 222, 226, 232, 261, 264). Są wzmianki o takich imionach greckich jak: Empedokles, Zenon stoik, Platon (s. 171), Heraklit (s. 223), Perykles (s. 226). Z tekstów biblijnych jako podstawowe figurują m. in. fragmenty ze Starego Testamentu: Ozeasz (s. 173), z Nowego Testamentu: Mt, Mk, Łk, De Magorum adventu (s. 205), Ascensio Christi (s. 254), Leprosi sanatio (s. 238), Fragmentum Epistulae sancti Pauli Apostoli (s. 242). Wśród autorów wczesnochrześcijańskich prezentowani są: Laktancjusz (s. 170), Fulgencjusz (s. 85), Piotr Chryzolog (s. 230), Cyprian (s. 234), Arnobiusz (s. 269), Leon Wielki (s. 272), Augustyn (s. 281), Florus z Lyonu (s. 285), Hieronim (s. 287). Z poezji chrześcijańskiej: Damazy (s. 277), Wenancjusz Fortunatus (s. 278), Ambroży (s. 279). Z łaciny średniowiecznej i współczesnej: tekst Tomasza à Kempis (s. 245), kilka kanonów z KPK (s. 284), fragment Konstytucji o św. Liturgii II Soboru Watykańskiego (s. 289) i De

hominum communitate (s. 290). Jednostki lekcyjne wieńczą wersety doksolologiczne z poezji łacińskiej o Trójcy Św. (s. 291).

Autor opracował ponadto dwa słowniczki: polsko-łaciński (ss. 293-317) i łacińsko-polski (s. 318-377) oraz zamieścił łaciński tekst Obrzędów Mszy św. (ss. 379-397): Ritus initiales (ss. 381-383), Liturgia verbi (ss. 384-386), Liturgia eucharistica (ss. 387-388), Prex eucharistica II (ss. 389-392), Ritus Communio (ss. 393-396), Ritus conclusionis (ss. 397).

Dokładna lektura podręcznika *Fides et litterae* prof. Jerzego Andrzeja Wojtczaka pozwala stwierdzić, że wykonał on bardzo starannie, sumiennie i interesująco postawione przez siebie zadanie udostępnienia łacińskiego podręcznika dla uczniów średnich szkół katolickich, studentów uczelni kościelnych i alumnów seminariów duchownych, a dzięki jego niemałym trudom, staranności, wiedzy, doświadczeniu i umniejszoności uczniowie, studenci, alumni i ich nauczyciele otrzymają tak bardzo potrzebny w szkołach katolickich i instytucjach kościelnych podręcznik do języka łacińskiego i to podręcznik bardzo dobry, oryginalny, interesujący i zgodny z wymaganiami filologicznymi.

Dokładne przyswojenie zawartego w nim wykładu gramatyki z jej istotnymi elementami, ćwiczeń polsko-łacińskich, podstawowego słownictwa łacińskiego, może przygotować uczniów do dalszej samodzielnej już lub ewentualnie pod kontrolą nauczyciela w grupach zainteresowanych lektury tekstów z Pisma św., literatury wczesnochrześcijańskiej i dokumentów Kościoła przy posługiwaniu się dobrym i obszernym słownikiem oraz obszerniejszą niż szkolna gramatyką łacińską. Podręcznik ten może stanowić wielce przydatną pomoc do poznania kultury chrześcijańskiej, języka i codziennego życia wiernych pierwszych wieków Kościoła. Podręcznik nie jest zbyt trudny, a przy tym jest dostosowany jak najbardziej do obecnych możliwości w realizowaniu programu nauczania, dla którego nie ma dziś zbyt wielu godzin w naszych szkołach, i to nie tylko pomaturalnych. Podręcznik może być pomocą nie tylko w czytaniu i rozumieniu tekstów łacińskich, zwłaszcza chrześcijańskich, ale także w nabywaniu przez zdolniejszych uczniów umiejętności pisania i mówienia pięknie po łacinie, tak jak to z wielkim powodzeniem czyni wspaniale od wielu już lat jego Autor. Wieloletnie doświadczenie dydaktyczne, wyrażone w podręczniku *Fides et litterae* szczególnie w jasnym i przystępnym prezentowaniu tematów gramatycznych, przede wszystkim tych kategorii, które nie mają odpowiedników w gramatyce języka polskiego, zasługuje na uznanie. Podręcznik prof. dra hab. Jerzego Andrzeja Wojtczaka zasługuje na rozpowszechnienie w średnich szkołach katolickich, a także wśród studentów teologii, filozofii, nauk społecznych i humanistycznych oraz wśród alumnów seminariów, dla których ilość 100 jednostek lekcyjnych jest zupełnie wystarczająca, z uwagi na zbyt szczupłą trzyletnią naukę języka i kultury chrześcijańskiej w wymiarze 2 godzin tygodniowo w Wyższych Seminariach Duchownych w Polsce. Trafny jest też tytuł podręcznika: *Fides et litterae*, który odpowiada zawartości jego treści w zamie-

szczonych w nim tekstach łacińskich i w polskich zdaniach przeznaczonych do ćwiczeń gramatycznych.

Jestem głęboko przekonany, iż ten podręcznik stanowi bardzo potrzebną, pożyteczną, oryginalną i interesującą propozycję nauki języka łacińskiego tak bardzo potrzebnej przecież ciągle Kościołowi i polskiemu społeczeństwu w osiągnięciu coraz wyższej kultury.

Ks. Henryk Wójtowicz – Lublin

GRAMATYKI JĘZYKA SYRYJSKIEGO OSTATNIEJ DOBY

W związku z dynamicznym rozwojem syriologii jako dziedziny wiedzy obejmującej język, literaturę, historię, geografę, sztukę i teologię chrześcijaństwa syryjskiego, należy odnotować pojawienie się kilku nowych gramatyk, ułatwiających nauczanie tego języka na fakultetach teologicznych i w instytutach orientalnych. Dotychczasowe zasłużone gramatyki języka syryjskiego takich uczonych jak: L. Palacios (*Grammatica syriaca ad usum scholarum iuxta hodiernam rationem linguas tradendi concinnata*, vol. I: *Phonologia et morphologia*, Montserrat 1931), C. Brockelmann (*Syrische Grammatik*, Leipzig 1968), Th. Noeldecke (*Kurzgefasste syrische Grammatik*, Leipzig 1898), R. Duval (*Traité de grammaire syriaque*, Paris 1881) i L. Costaz (*Grammaire syriaque*, Beyrouth 1964) pozostaną nadal jako podstawowe dla traktujących poważnie naukę, to jednak zachodzi potrzeba wychodzenia naprzeciw studentom i wykorzystywania aktualnej wiedzy z dziedziny językoznawstwa i metodyki nauczania. Chcemy tutaj omówić cztery książki mające charakter gramatyk takich autorów, jak: John F. Healey, Albert Frey i George Anton Kiraz.

John F. HEALEY, *First Studies in Syriac*, University Semitics Study Aids 6, Cardiff 1980, ss. 203 (Riproduzione anastatica: Tipografia Poliglotta della Pontificia Università Gregoriana, Roma 1991).

Zainteresowanie Instytutu Biblijnego w Rzymie tą propozycją wskazuje na jej przydatność dla celów dydaktycznych jako wprowadzenia do języka syryjskiego. Omawiana gramatyka składa się ze wstępu, 14 rozdziałów, paradygmatów czasownikowych, tekstu syryjskiego i słownika. W czym zaś leży jej sukces? Wydaje się na pierwszy rzut oka, że w przystępnej analizie tekstów. Prof. Healey już po omówieniu podstawowych zasad fonologii daje łatwe teksty z komentarzem gramatycznym, który pomaga studentowi zorientować się w funkcjonowaniu podstawowych form czasownikowych i związków frazeologicznych. Warto poza tym zwrócić uwagę na układ danej jednostki lekcyjnej.